A létesítő okság érve és a valóság

Készült: SaLa közreműködésével a Mesterséges Intelligenciával

Világnézetek harca – Érvek Isten létezése mellett és az objektív valóság

BEVEZETŐ

A filozofikus gondolkodás és a tudománytörténet egyik legősibb, mindmáig átható vitája az univerzum eredetére, valamint a létezés végső okára vonatkozik. A teológiai és idealista filozófia évezredek óta próbálja igazolni egy transzcendens, anyagon kívüli teremtő és fenntartó entitás – Isten – létezését. Ezen törekvések egyik legkimunkáltabb logikai konstrukciója a **létesítő okság érve** (kontingencia-érv), amely azt állítja, hogy a világ esetleges létezőinek egy tőlük független, önmagában való, létesítetlen okra van szükségük a fennmaradáshoz.

Jelen tanulmány e teológiai érvrendszer és a modern, következetesen objektív tudományos-materialista világnézet szembeállítását tűzi ki célul. A dolgozat célja az eredeti gondolatmenet és forrásszövegek alapos, nyelvtanilag szabatos és tudományosan megalapozott szintetizálása. Megvizsgáljuk, hogy a klasszikus teológiai okság-felfogás miként viszonyul az anyag megmaradásának egyetemes

törvényeihez, az evolúcióbiológiához, a modern kozmológiához, valamint a filozófiatörténet – különösen a dialektikus és történelmi materializmus – anyagkategóriájához.

1. A LÉTETŐ OKSÁG ÉRVE ÉS A MATERIALISTA TUDOMÁNYOS FELFOGÁS

1.1. A teológiai álláspont: A létesítő okság érve

A klasszikus teológiai és teológia-filozófiai felfogás szerint Isten egy semmivel össze nem hasonlítható, tökéletes, mindenható, mindentudó és örökké létező lény, aki a világ és az ember teremtője. A teológiai érvelés értelmében a világban tapasztalható valamennyi dolog létének eredendő és folyamatos fenntartó oka az univerzumon kívül létező Isten.

A teológia egyik legfőbb filozófiai támasza, a létesítő okság érve a következő logikai lépésekre épül:

Közvetlen tapasztalat: A világban megfigyelhető, hogy léteznek dolgok, amelyek más dolgok keletkezésének, fennmaradásának vagy mindkettőnek az okai (például a megszólaló zene oka a zongorán játszó zenész).

A kontingencia feltételezése: Ha feltételezzük, hogy minden létező dolog létének egy tőle független, külső ok az oka, és nincs Létesítetlen Létező (vagyis nincs Isten), akkor a dolgok láncolata nem állhatna fenn önmagában.

A szimultán okság kényszere: A gondolatmenet szerint a függő (esetleges) létezők nem csupán a múltban igényeltek egy első okot, hanem ebben a pillanatban is egy jelen lévő, külső okra szorulnak a létezésben maradáshoz.

A körkörösség kizárása: A dolgok nem tarthatják egymást kölcsönösen létezésben (A okozza B-t, B okozza C-t, C okozza A-t), mert a kölcsönös függéshez már előzetesen létezniük kellene.

A konklúzió: A lét egy olyan „ajándék”, amit a függő létezők csak egy olyan forrástól kaphatnak meg, amelynek léte saját örökös természetéből ered. Ennélfogva léteznie kell egy Létesítetlen Létesítőnek: Istennek.

1.2. A tudományos-materialista kritika

A következetesen objektív tudományos módszer ezzel szemben rámutat arra, hogy a teremtéselmélet hívei semmilyen empirikus vagy kísérletileg ellenőrizhető bizonyítékkal nem tudják alátámasztani a transzcendens Isten létezését. A

tudomány által igazolt objektív tény az, hogy a végtelen világegyetemben mindörökké létező és állandóan mozgásban, változásban lévő anyag áll fenn. Minden, aminek létezése igazolható, az maga az anyag – annak bármilyen komplex vagy szubtilis formájában.

A tudományos megközelítés kritikai éle a teológiai érv saját logikai következetlenségeire világít rá:

Az okság egyetemességének paradoxona: Ha elvként fogadjuk el, hogy 'minden létezőnek szüksége van egy külső, jelen lévő okra', akkor ennek a szabálynak a feltételezett Istenre is vonatkoznia kellene. Ha Isten létezne, neki is külső okkal kellene rendelkeznie. Ha viszont Isten mentesül e szabály alól, akkor a szabály nem egyetemes, s így maga a fizikai univerzum (az anyag) is lehet önmagában létező, létesítetlen alap.

Az anyag megmaradási törvényei: A modern fizika (a termodinamika I. főtétele, a tömeg-energia megmaradás elve) bizonyítja, hogy az anyag/energia nem teremthető a semmiből, és nem semmisíthető meg, csupán átalakulhat. Így az anyag nem szorul külső 'létben tartó' teremtőre; az anyag maga az örökké létező szubsztrátum.

Az okság tudományos fogalma: A tudományban az okság nem transzcendens lét-átadást jelent, hanem az anyagi kölcsönhatások, energiaátadások és természeti törvények szükségszerű láncolatát. Az anyag örök mozgása és a vak véletlenek kölcsönhatásai a természet törvényei szerint hozzák létre a komplex struktúrákat (atomok, molekulák, élőszervezetek).

1.3. Az anyag fejlődése, az evolúció és a gondolkodó anyag

A természetfeletti szellemvilág vagy Isten hipotézise a tudomány számára módszertanilag értelmezhetetlen, mivel nincs rá semmilyen objektív megfigyelés vagy mérés. Amire nincs empirikus bizonyíték, az a tudományos megismerés szempontjából nem fogadható el létező valóságként.

Az anyag belső törvényszerűségei révén képes az egyszerűbb formáktól az összetettebb struktúrák felé fejlődni. Az elemi részecskékből atomok, azokból molekulák, szerves vegyületek, majd az evolúció során önújító biológiai rendszerek jönnek létre. Az evolúció (a genetikai mutációk és a természetes szelekció) hozta létre a **gondolkodó anyagot** – az embert is. E fejlődési folyamat egyetlen pontján sincs szükség transzcendens teremtő beavatkozására.

A gondolkodás tudományos és lexikális meghatározásai:

• A gondolkodás az ész működése: olyan elmebeli és idegélettani folyamat, amely során a jelen érzékelésével kapott adatokat összehasonlítjuk a múltbeli tapasztalatokkal és megtanult ismeretekkel a problémafeltárás és -megoldás érdekében (Wikiszótár).

• A gondolkodás az elme cselekedete, amelynek célja a különböző problémákra történő hatékony megoldáskeresés és a jövőbeli döntéshozatal (Wikipédia).

• A gondolkodó anyag aktívan védi struktúráját: Az élőlények az alkalmazkodással és a tudatos megismeréssel képesek létüket és formájukat védelmezni, megismerve és alkalmazva a természet törvényeit.

2. AZ ANYAG FILOZÓFIAI FOGALMÁNAK FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

Ahhoz, hogy a létesítő okság érve körüli vitát mélyebben megértsük, elengedhetetlen az anyag filozófiai fogalmának történeti áttekintése. A filozófiatörténet során az anyag értelmezése az egyszerű fizikai szubsztrátumtól a legmagasabb szintű ismeretelméleti absztrakcióig fejlődött.

2.1. Idealista és antik anyagfelfogások

Az **objektív idealista rendszerekben** (Platón, Arisztotelész, Aquinói Tamás) az anyag csupán másodlagos, passzív, potenciális létező. Platónnál az érzékelhető dolgok árnyvilága, Aquinói Tamásnál és a skolasztikában 'prope nihil' (majdnem semmi) az Isten és az ideák tiszta szellemi valóságához képest. Ezzel szemben az **antik materialisták** (ión iskola, Démokritosz) az anyagot tekintették az ős-elvnek (arkhé), illetve az oszthatatlan atomok formájában a világ valódi alapjának.

2.2. A mechanikus materializmus és korlátai

A 17–18. századi **metafizikus és mechanikus materializmus** (Holbach, Diderot, newtoni fizika) az anyagot a tömeggel, a kiterjedéssel és a mechanikai tulajdonságokkal azonosította. Ennek korlátja az volt, hogy az anyagot egyetlen egynemű 'alaptéglára' próbálta redukálni. Ahogyan Friedrich Engels rámutatott: a minőségi különbségek pusztán mennyiségi részecske-összetételre való redukálása olyan, mintha valaki a cseresznye, körte és alma helyett a 'gyümölcsöt mint olyat' kívánná látni. A mechanikus materializmus emellett nem tudta értelmezni a társadalom sajátos anyagi mozgástörvényeit sem.

2.3. A dialektikus materializmus és a lenini anyagmeghatározás

A marxista filozófia klasszikusai szakítottak a mechanikus korlátokkal. Engels tisztázta, hogy az anyag legmagasabb szintű filozófiai absztrakció: a különféle érzékelhető dolgok közös tulajdonságainak összefoglalása. V. I. Lenin a *Materializmus és empíriokriticizmus* című művében adta meg az anyag klasszikus ismeretelméleti meghatározását:

> A lenini anyag-meghatározás:
>
> „Az anyag filozófiai kategória, amely az érzeteinkben feltáruló, érzeteinkkel lemásolt, lefényképezett, visszatükrözött, érzeteinktől függetlenül létező, objektív valóság megjelölésére szolgál.”
>
> — V. I. Lenin (Összes Művei, 18. köt. 116. o.)

Ez a meghatározás elválasztja az anyag filozófiai kategóriáját az éppen aktuális fizikai szerkezeti modellektől (pl. az atom oszthatatlanságának megdőlésétől). Az anyag lényegi kritériuma az **objektív létezés** – az, hogy a megismerő szubjektum tudatától és érzeteitől függetlenül fennáll, s a tudat által visszatükrözhető, megismerhető.

TUDOMÁNYOS ÉRTÉKELÉS

A vizsgált dokumentum és a benne kifejtett gondolatmenet a teológiai apologetika és a tudományos materializmus összecsapásának lényegi pontjait érinti. A létesítő okság érve (a tomista és kalám-típusú kosmologiai érvelés) logikailag zárt rendszert próbál alkotni, ám ez a zárt logika kizárólag a transzcendens előfeltételek elfogadásával működik.

Episztemológiai következetlenség: A teológiai érv posztulál egy egyetemes szabályt (minden létezőnek külső ok kell), majd azonnal kivételt tesz Isten esetében (A Létesítetlen Létesítő). Ez a logikai kettős mérce elkerülhető, ha a fizikai valóságot (az anyagot és annak belső mozgási törvényeit) tekintjük önmagában létezőnek.

A szimultán okság tudományos tarthatatlansága: A teológia által feltételezett 'folyamatos létben tartó ok' modellje ellentmond a modern fizika mezőelméleteinek és a kvantummechanikának, ahol a részecskék és mezők kölcsönhatásai belső

energiamegmaradási és szimmetriatörvények szerint zajlanak, nem pedig külső lét-infúzió révén.

Az evolúciós és kozmológiai kontinuitás: Az komplexitás növekedése a természetben (az élettelen anyagtól a biológiai életen át a gondolkodó emberig) teljes mértékben magyarázható a dialektikus materializmus és a modern szaktudományok (önszerveződő rendszerek, termodinamika, evolúcióbiológia) alapján, transzcendens tényezők bevonása nélkül.

A módszertani naturalizmus győzelme: A tudományos megismerés története igazolja, hogy a természet jelenségeire adott válaszok szakaszonként kiszorították a spirituális magyarázatokat. Az 'Isten mint hiánypótló magyarázat' (God of the gaps) módszertanilag érvénytelen.

TUDOMÁNYOS ÉS ALKOTÓI NYILATKOZAT

Nyilatkozat a dokumentum keletkezéséről és módszertanáról:

1. Alkotói közreműködés: Jelen tanulmány ***SaLa*** koncepcionális útmutatása és közreműködése alapján, a Mesterséges Intelligencia (generatív nyelvi modell) szintetizáló és szöveggondozó segítségével készült.

2. Tudományos integritás: A dokumentumban szereplő tudományos, filozófiai és logikai megállapítások a modern természettudományok (fizika, kozmológia, evolúcióbiológia) és a dialektikus materializmus konszenzusos eredményein alapulnak.

3. Szöveghűség és kiegészítés: A feldolgozás során az eredeti forrásdokumentum gondolati magvát, érvelési struktúráját és szövegelemit a lehetőségekhez mérten maradéktalanul megőriztük, azokat nyelvtani, stilisztikai és tudományos-rendszertani szempontból kiegészítettük és pontosítottuk.

4. Nyilvánosság és használat: A dokumentum tudományos és oktatási viták, gondolkodástörténeti elemzések céljára szabadon felhasználható.

FORRÁSANYAG: AZ EREDETI DOKUMENTUM SZÖVEGE

Az alábbiakban betűhíven, a szöveg eredeti formáját és szerkezetét megőrizve áll rendelkezésre a kiindulási alapként használt forrásdokumentum:

A létesítő okság érve és a valóság

Világnézetek harca - érvek Isten létezése mellett és a valóság

Az Isten a semmivel össze nem hasonlítható tökéletes, mindenható, mindentudó, az örökké létező, a világ, az ember teremtője! A világban minden dolog létének eredendő oka az univerzumon kívül örökké létező **Isten**!

A teremtéselmélet hívei semmit sem tudnak következetes objektív tudományos módszerrel bizonyítani a teremtésről és az istenről! A végtelen világegyetemben mindörökké létező és állandóan mozgásban lévő anyag a tudomány által objektíven bizonyított tény! Minden, aminek a léte a következetesen objektív tudományos módszerrel igazolható, az maga az anyag, bármilyen is a formája!

Amely állítás a következetesen objektív tudományos módszerrel a valóságban nem igazolható az nem fogadható el létezőnek!

Az Isten létének – „A létesítő okság érve" bizonyítéka összefoglalva: vannak olyan dolgok, amelyek egy másik dolog létezésének az okai; vajon az összes létező dolog létének egy másik dolog az oka? ha nincs Isten, akkor most semmi sem létezhetne; minden dolognak szüksége van egy jelenlevő okra, ami önmagán kívül van, hogy létezzék; mindenség, ami létezik egy olyan létezőre szorul, ami az ő létének az oka; kell lennie valami létesítetlennek, valaminek, amitől az összes dolog létesítő oka függ; a dolgoknak már létezniük kell ahhoz, hogy kölcsönösen függhessenek egymástól; kell lennie a létezők egy forrásának, amitől most, ebben a pillanatban a mi anyagi világunk függ.

A lényeg: A dolgok létezésének oka egy másik létező dolog, végül ennek forrása a minden ok nélkül létező **Isten**.

Néhány gondolat!

A világegyetemben minden dolog létének eredendő oka a tudomány szerint a mindörökké mozgásban lévő anyagban rejlő lehetőség!

Minden, ami létezik, csak anyagból lehet!

Minden dolognak szüksége van egy jelenlevő okra, ami önmagán kívül van, hogy létezzék, akkor ennek igaznak kel lennie a feltételezett istenre is, ha létezik. Tehát, hogy az isten létezzen, akkor neki is szüksége van egy külső okra, egy anyagi alapon létezőre. Mivel csak az anyag az egyetlen a mindörökké létező, tehát a feltételezett szuper isten is csak anyagi alapon csak az evolúciónak a terméke lehetne, ha a következetesen objektív tudományos módszerrel igazolható lenne a léte az objektív valóságban. Azonban az, hogy az isten mindig létezett, hogy egyáltalán létezik, csak spekuláció minden következetesen objektív tudományos bizonyíték és tény nélkül. Az anyag azonban nem teremthető és nem semmisíthető meg, tehát csak az anyag a következetesen objektív tudomány szerint a mindörökké létező és objektíven észlelhető valóság.

Ezek szerin minden, ami létezik, csak anyagból lehet, mert a következetesen objektív módon feltáró tudomány akárhogyan is keresi, más valamit nem ismer. Ha az isten létezne, akkor szükségszerűen ő is csak anyagból lehetne, és ha teremtett valamit, akkor azt csak a mindörökké létező anyagból tehette volna meg. De az isten valamire a következetes objektív tudomány nem talált egy szemernyi bizonyítékot sem.

A mindörökké létező anyagon kívül a tudomány nem fedezett fel semmi mást és az anyag nem létezik mozgás, változás nélkül, ezért csak ez minden létrejövő formának az oka. A mindörökké mozgásban lévő anyag a véletlen kölcsönhatások állttal hozza létre a világegyetemben lévő formákat. Mivel isten létére objektív tudományos módszerrel nincs bizonyíték, az anyagra, a mozgására és a mindörökké létezésére azonban van, ezért az ember céltudatos tevékenységén kívül ezt kell valósnak elfogadni minden létező forma okának.

Az anyag ezek szerint minden ok és cél nélkül van, nem teremtette senki és semmi, mert nem teremthető, így a természetben kifejlődő formáknak sincs és nem is lehet tudatos oka, célja, kivéve a gondolkodó anyag, az ember (és az

UFO-k) által céltudatosan készített dolgoknak.

Bár ki tudja, lehet teljesen más formája is az anyagnak, mint amit az emberiség ismer, amit talán soha meg nem ismerhetünk, de annak sem lehet fejlett tudata, amíg az anyagból az evolúcióval az ki nem fejlődik hasonlóan, mint ahogyan a gondolkodó anyagnál, az embernél történt. Az evolúcióval kifejlődött szuper intelligens valamit lehet istennek vagy UFO-nak nevezni, de csak az anyagban lévő lehetőség eredményének.

gondolkodás: Az ész működése. Olyan elmebeli folyamat, amikor a jelen érzékelésével kapott adatainkat összehasonlítjuk a múltban átélt tapasztalatainkkal, a megtanult ismereteinkkel annak érdekében, hogy az élet jelenbeli és jövőbeli problémáit megoldjuk. Ennek a nagyon gyors folyamatnak az eredménye egy gondolat, ami egyben döntés is arra, hogy mit tegyünk, vagy mit ne tegyünk a következő pillanatban, (általában azzal a szándékkal, hogy a lehető leghosszabb távon sikeresek legyünk). - wikiszotar.hu

A **gondolkodás** az elme azon cselekedete, aminek célja a megoldáskeresés különböző problémákra. - wikipedia.hu

A gondolkodó anyag aktívan védi formáját!

Az élőlények az evolúcióval (mutációval) képesek alkalmazkodni a változó környezethez, sőt fejlődnek is, így jött létre gondolkodó anyag az ember is. A gondolkodó anyag képes a létét aktívan, a formáját a többi élőlényhez képest sokkal hatékonyabban védeni. Ehhez megismeri az anyag tulajdonságait, a természet törvényeit és ezeket felhasználja saját érdekében. A társadalom magasan szervezett formájában fel tudja használni az összefogásban rejlő óriási lehetőségeket. De ez csak a következetes objektív tudományos módszer használatával lehetséges, mert a hamis világnézet előbb-utóbb kárára van az emberiségnek. Csak a következetesen objektív tudományos módszerrel képes az emberiség megismerni az objektív valóságot, azt, hogy valójában milyen a világegyetem. A gondolkodás következetes tudományos módszere nem tűri az objektív bizonyítékok, tények nélküli spekulációt, a valóságban nem létező állításokat. Minden gondolatnak a valóságra támaszkodva kell továbbfejlődnie

egészen a megoldásig, a valóságban ellenőrizhetően. Minden gondolat csak annyit ér, amennyi objektív valóságtartama van. Természetesen a tudományos módszerrel történő gondolkodás sem egyenes út az objektív valóság megismerésében, de ezen kívül más nincs.

Ha az isten létezik, akkor az csak az evolúcióval jöhetett létre!

A tapasztalatból, a tudományos megfigyelésekből következtetve, ha az isten létezik, akkor az isten is szükségszerűen anyagból van, mert minden, ami létezik az anyagból van bármilyen is a formája. De akkor logikusan végiggondolva az isten létrejötte is csak az evolúcióval lehetséges, mégpedig a mindörökké létező, csak a természet törvényeinek engedelmeskedő anyagból.

Azonban az isten létének „bizonyítása” csak tudománytalan, következetlen az objektivitást nélkülöző spekuláció, csak hit, csak képzelgés. Ellenben az univerzum, az anyag amiben élünk azaz objektív valóság. Más létezőt a következetesen objektív tudomány nem ismer és objektíven bizonyíthatóan a valóságban megfigyelhetően senki más sem.

Arra nincs megfigyelés, hogy a világegyetem keletkezett vagy mindig is létezett, hogy a világegyetem mekkora, de az itt található anyag létezik, nem teremthető, nem semmisíthető meg. Az anyagon kívüli más létezőről nincs következetesen objektív tudományos bizonyíték. Ebből logikusan a tudományra támaszkodva következtethető, hogy az anyag a mindörökké létező, és így minden, ami létrejön az csak az anyagból lehetséges.

Az isten szellem léte, a természetfeletti szellemvilág még felfedezésre vár. Az anyag a tudomány szerint azonban nem teremthető és nem semmisíthető meg, így csak az anyag a mindörökké létező! Az isten csak utána jöhetne, de a tudomány az isten szellemet nem képes megfigyelni. Pont olyan, mintha nem is létezne, mint a semmi, a nincs, a nem van. Isten létének felfedezésére, isten megismerésére semmilyen következetesen objektív tudományos módszerrel nem lehet elindulni, mert erre semmilyen objektív megfigyelés nincs, csak a következetlen spekuláció.

Okság: filozófiai kategória olyan jelenségek szükségszerű összefüggésének

megjelölésére, melyek közül az egyik (az ok) kiváltja a másikat (az okozatot). Megkülönböztetünk általános vagy teljes és specifikus okot. Az általános ok valamennyi feltétel összessége, melyek megléte esetén szükségszerűen bekövetkezik az okozat. A specifikus ok – több feltétel összessége, melyeknek megjelenése (ha sok egyéb körülmény az adott helyzetben már jelen van és az ok működését lehetővé teszi) kiváltja az okozatot. ... Az okság kérdésében éles harc folyik a materializmus és az idealizmus között. A materializmus szerint az okság objektív és egyetemes jellegű, az oksági összefüggések pedig tudatunkon kívül és tőle függetlenül létező dolgok közötti összefüggések. - **Marxista Fogalomlexikon**

Mi volt az univerzum és az isten előtt?

Ha következetesek vagyunk, akkor nem létezhet semmi, még isten sem létesítő ok nélkül. Ha valamikor keletkezett az univerzum, vagy az isten, akkor mi volt előtte? A semmiből semmi sem keletkezhet, tehát valaminek mindörökké léteznie kell. Az univerzumban létező anyagról, amit nem lehet teremteni és megsemmisíteni sem, tudományos bizonyíték van, az istenről viszont semmi. Az univerzum tulajdonságai a megfejtés állapotában vannak, az istenről azonban semmi tudományos ismeret, tény, megfigyelés nem lelhető fel. Választható, hogy mi a valóság, az objektív tény vagy a semmi!

Az anyag fejlődése az összetettebb formába és az evolúció

Az anyag a tudomány szerint bizonyíthatóan képes a vak véletlen szerint is, de csak a természet törvényei alapján változni és fejlődni az összetettebb formákba. Az atom az alkotóelemeiből a véletlen kölcsönhatásokban, de szigorúan a természet törvényei szerint különböző típusú atom formákba alakul, majd molekula, vegyület, szervetlen és szerves anyag, élő szervezet és végül az evolúcióval kifejlődik az ember. Ez az egyszerűből az összetettebb formába csak a természet törvényei szerint történik, amit a tudomány igazol (még akkor is, ha nincs minden részlet feltárva). Ehhez a fejlődéshez a tudomány szerint nincs szükség istenre, sehol nem szerepel az isten a természet törvényeiben, és

objektíven bizonyíthatóan másutt sem, de a létrejövő formákhoz a tudomány szerint nincs szükség az istenre. De akkor hol van az isten, aki a teremtéselmélet szerint a teremtéshez, változáshoz, és a fejlődéshez nélkülözhetetlenül szükséges?

(idézet: Húsz érv Isten létezése mellett)

2. A létesítő okság érve

Megfigyelhetjük, hogy vannak olyan dolgok, amelyek egy másik dolog létezésének az okai (hogy azok létesüljenek, hogy fennmaradjanak, vagy mindkettő). Pl. annak a zenének az oka, amit hallunk, az, hogy egy ember játszik egy zongorán. Ha abbahagyja a zongorázást, akkor a zene is abbamarad.

Nos, kérdezze meg önmagától: Vajon az összes létező dolog létének egy másik dolog az oka? Tegyük fel, hogy igen. Vagyis tegyük fel, hogy nincs úgymond Létesítetlen Létező, azaz nincs Isten. Csakhogy akkor most semmi sem létezhetne. Ne felejtsük el, hogy azt mondtuk, hogy a nincs-Isten hipotézisben minden dolognak szüksége van egy jelenlevő okra, ami önmagán kívül van, hogy létezzék. Tehát minden dolognak, beleértve azokat a dolgokat is, amelyek dolgokat létesítenek, szükségük van egy okra, hogy létezzenek. Ezen utóbbiak is csak olyan hosszan adhatnak létezést, amennyire nekik adnak létet. Tehát a mindenség, ami létezik, eszerint a hipotézis szerint, egy olyan létezőre szorul, ami az ő létének az oka.

De mi lehet ez az ok? A mindenség mögött csak a semmi lehet. De ez abszurd: az összes valóság (a mindenség) valamitől függ – méghozzá (a) semmitől! Tehát az az elmélet, miszerint minden létező létesített, de nincs Létesítetlen Létező: abszurd. Vagyis kell lennie valami létesítetlennek, valaminek, amitől az összes dolog létesítő oka függ.

A lét egy olyan ajándék, amit az ok ad az okozatnak. Ha nincs senki, akié egy bizonyos ajándék, akkor ez az ajándék az ajándékozók láncolatában sem létezhet, akármilyen hosszú vagy rövid ez a láncolat. Ha mindenkinek kölcsön kellene kérnie egy bizonyos könyvet, de nincs senki, akinek ez a könyv valóságosan megvan, akkor soha senki sem fogja tudni megkapni azt. Ha nincs

Isten, akinek a léte saját örökös természetéből ered, akkor a lét ajándékát nem lehet átadni a teremtmények sorának, s mi sem kaphatjuk meg soha. De mi mégis megkaptuk, hiszen létezünk. Tehát léteznie kell egy Istennek: egy Létesítetlen Létesítőnek, aki nem úgy kapja a létet mint mi – vagyis mint minden más láncszem a létbefogadók sorában.

1. kérdés: Miért lenne szükség egy létesítetlen okra? Miért ne lehetne a dolgoknak egy végtelen sorozata, amelyek kölcsönösen létben tartják egymást?

Válasz: Ez egy becsapós hipotézis. Gondoljunk csak egy magányos részegre, aki képtelen lenne egyedül felkelni a földről. Viszont, ha többen lennének a részegek, akkor valóban fel tudnának állni, hiszen kölcsönösen segíthetik egymást. Sőt, így akár el tudnának indulni az úton. De vegyük észre: ha adva van valamennyi számú részeg, és adva van egy biztos talaj a lábuk alatt, akkor azt csakugyan megmagyarázhatjuk, hogy botladozásaik – a felállásra és járásra való képtelenségük – hogyan egyenlíti ki egymást, s azt, hogy a csapat hogyan maradhat (viszonylagosan) egyenes. Viszont nem tudnánk megmagyarázni az egyenesben maradásukat akkor, ha a talaj (egy rajtuk kívülálló dolog) nem támogatná őket – ha, pl. mindegyikük különböző magasságokban lebegne össze-vissza egymás felett. És természetesen, ha nem lennének az adott részegek, akkor egyáltalán semmit sem értenénk meg.

Ezzel visszaérkeztünk az érvünkhöz. A dolgoknak már létezniük kell ahhoz, hogy kölcsönösen függhessenek egymástól; nem függhetnek egymástól a teljes létükkel, ugyanis akkor egyidejűleg kellene lenniük egymás okának és okozatának. A okozza B-t, B okozza C-ét, és C okozza A-t. Ez lehetetlen. Az érv megpróbálja megmutatni, hogy az okozott okok világa miért lehet adott – vagy létező – egyáltalán. És ez egyszerűen kimutatja: Ha ez a dolog csak azért létezhet, mert valami más adja neki a létet, akkor kell léteznie valaminek, akinek a léte nem ajándék. Máskülönben mindennek egyszerre lenne szüksége, hogy létet kapjon, de semmi sem lenne (a „minden”-en felül), ami létet adhatna neki. És ez azt jelentené, hogy valójában semmi sem lenne.

2. kérdés: Miért ne lehetne egy olyan okozott okok végtelen sorozata, amit kiterjeszthetnénk a múltba? Akkor mindent aktuálissá tehetnénk és aktuális lenne – még akkor is, ha okaik már nem léteznének.

Válasz: Először is, ha a kalám-érv (6. Érv) helyes, akkor nem létezhet az okoknak múltba kiterjesztett végtelen sorozata. De most tegyük fel, hogy

létezhet egy ilyen sorozat. Csakhogy a létesítő okság érve nem a múlttal foglalkozik, valamint úgy is működik, ha a múlt véges, vagy úgy is, ha végtelen. Ez az érv ugyanis azzal foglalkozik, ami most, ebben a pillanatban létezik.

Ebben a pillanatban, amikor most olvassa ezt az írást, ön is más dolgoktól függ; amelyek nélkül ebben a pillanatban nem létezhetne. Tegyük fel, hogy hét ilyen dolog van. Ha ez a hét dolog nem létezne, akkor ön se lenne. Most tegyük fel, hogy ebben a pillanatban mind a hét dolognak a létezése szintén más dolgoktól függ. Ezek nélkül az a hét dolog – amiktől ön is függ – nem létezhetne –, és így ön se. Most képzelje el, hogy az egész univerzum csak önből és az önt fenntartó hét dologból állna. Ha nincs semmi ezen a változó és függő dolgok univerzuma mellett/felett – valaminek, ami nem függ semmitől.

És ebben az esetben, ha léteznie kell ennek, akkor csak ennek az egynek kell léteznie. A világunkban biztos, hogy most, ebben a pillanatban több mint hét dologra van szükségünk, amitől létünk függ. De a szükségletet nem kisebbíti az, ha több mint hét van. Ha elképzelünk belőlük mind többet és többet – még ha egy végtelen számút is, amennyit csak lehet – egyszerűen csak azoknak a létezőknek a sorát terjesztjük ki, amelyeknek szintén létszükségleteik vannak. És ez a szükséglet – a léthez, a létezéshez – nem elégülhet ki az elképzelt sorozaton belül. De nyilvánvalóan kielégül, hiszen léteznek ezek az esetleges létezők. Tehát kell lennie a létezők egy forrásának, amitől most, ebben a pillanatban a mi anyagi világunk függ.

(idézet: Filozófiai kislexikon (1980)

Az **anyag**: materialista filozófia alapkategóriája, az emberi tudattól függetlenül létező objektív valóság megjelölésére szolgáló filozófiai absztrakció. Mint alapkategória, mindig kulcsfontosságú szerepet játszott a filozófia alapkérdésének adekvát megfogalmazásában s általában a materialista filozófiák egységes koncepciójának kidolgozásában. Ugyanakkor — a többi filozófiai fogalomhoz hasonlóan — maga is függvénye a filozófiai gondolkodás történelmi fejlődésének, elsősorban annak, hogy meddig jutott el az ember sokoldalú, gyakorlati tevékenysége alapján a természeti világnak, a társadalomnak a megismerésében és a filozófia sajátos feladatkörének felismerésében, ill. módszereinek, logikai eszközeinek kidolgozásában.

Az **anyag** fogalmára az érzékelhető-tapasztalható fizikai világ jelölése

céljából az objektív idealista rendszerekben is szükség van, ugyanakkor ezek idealista elvi kiindulópontja és spekulatív jellege nem teszi számukra lehetővé és kötelezővé az anyagi világra vonatkozó s egyre gazdagodó, fejlődő tudományos ismeretek filozófiai szintű visszatükrözését magában az anyag-fogalomban. Ezért az ókori (Platón, Arisztotelész), a középkori (Aquinói Tamás) és az újkori objektív idealizmus képviselői számára egyaránt valami passzív természetű, potenciálisan létező, változatlan ősanyagit jelent az anyag, amely reális létet, mozgását és fejlődését az aktív szellemi elvnek, eszmének köszönheti (tehát hozzá képest elvileg is, történetileg is másodlagos). Így az anyag fogalma az objektív idealista rendszeren belül csak nagyon alacsonyan helyezkedik el az elvek és értékek hierarchiájában (pl. Platón idea-tanában az érzékelhető konkrét dolgok látszatvilág minősége, Aquinói Tamásnál és a skolasztikában általában az anyag „propa nihil", azaz „majdnem semmi" volt az isten és az ideák világához képest stb.).

Az **anyag**-fogalom történeti fejlődése a materialista filozófiákban (materializmus) a következőképpen alakult: Az ókori görög materialisták (lásd: antik filozófia) első iskolája, az ún. ión (vagy milétoszi) iskola a világ egységes magyarázatára törekedvén, de még a közvetlen természetszemlélet talaján, a létező dolgok eredendő őselvét (arkhe) kereste és az anyag valamely konkrét formájával (víz, tűz stb.) fejezte ki az anyag általános fogalmát, ami a filozófiai gondolkodás relatíve alacsony absztrakciós szintjéről tanúskodott. Már jóval magasabb absztrakciós szintű Démokritosz elképzelése a világon létező valamennyi konkrét jelenség közös, anyagi alapjáról: az örök, változhatatlan, egyszerű strukturálatlan „egységékről": az atomokról, amelyeknek egyesülésétől függ a dolgok, jelenségek végtelenül sokféle minősége. Az újkori filozófiában a metafizikus, mechanikus materializmus — angol és francia változatában — egészében megtartotta, ill. folytatta az ókori materialisták által megkezdett utat az anyag-fogalom meghatározásában, amennyiben az idetartozó gondolkodók többsége még mindig, mint fizikai-dologi szubsztrátumot kívánta az anyag-ot meghatározni. Ugyanakkor tartalmában igazodott a XVII.—XVIII. századi descartes-i—newtoni fizika által feltárt mechanikai, fizikai törvényszerűségekhez, valamint az ezeken alapuló mechanikus determinista világképhez, elméleti magyarázatokhoz. A mechanikus materializmus anyag-fogalma ebben a világképben a természet makroszinten felismert fizikai

tulajdonságait absztrahálta, amikor az anyag-ot azonosította a tömeggel, a térbeli kiterjedést, a test formájában való létet az anyag állandó és kizárólagos tulajdonságának tartotta és szinte természetesnek vette, hogy az anyag legkisebb, oszthatatlan része az atom. Ezáltal — bár a tudományos egzaktság és absztrakció magasabb fokán — lényegében fenntartotta azt a téveszmét, hogy létezik a világnak valami egynemű alapegysége — Engels kifejezésével élve „alaptéglája” —, amelyből a konkrét tárgyak, jelenségek felépülnek. A fenti elképzelés vulgáris, mechanisztikus voltára — amelyet különben a tudományos fejlődés a maga egészében megcáfolt — Engels a következőképpen mutatott rá: „Ha a természettudomány azt tűzi ki célul, hogy az egységes anyagot, mint olyant felkutassa, hogy a minőségi különbségeket azonos legkisebb részecskék összetételének pusztán mennyiségi különbözőségeire redukálja, ugyanazt teszi, mintha cseresznye, körte, alma helyett a gyümölcsöt, mint olyant, kívánna látni.” (Marx—Engels Művei 20. köt. 524. old.) A mechanikus materializmus anyag-fogalmában kifejeződött az irányzat másik lényeges korlátozottsága is, az, hogy a társadalom struktúráját, fejlődését nem volt képes materialista alapon értelmezni. Az anyag fogalma itt csak az objektív valóság különös formáját, a természeti-anyagit (a makrovilág fizikai tulajdonságait) absztrahálta, és teljességgel figyelmen kívül hagyta az emberi társadalomban az embertől, mint szubjektumtól függetlenül létező realitást, elsősorban a társadalom anyagi-termelési módját. Bár a francia materialisták közül néhányan (Holbach, Diderot) a korszak mechanikus anyag-felfogását igyekeztek meghaladni az anyag-nak a tudattal, az emberi szellemmel való szembesítése útján („minden anyag, ami nem szellem”; az anyag tulajdonságai közé felveszik érzékelhetőségét), dialektika és materialista társadalomszemlélet híján azonban nem jutottak messzire ezen az úton.

A marxizmus klasszikusai — a társadalom sajátos anyagi létezési módjának és törvényszerűségeinek feltárásával — megteremtették az alapot az anyag korszerű tudományos fogalmának kialakításához. Ehhez le kellett vonni bizonyos tanulságokat az anyag fogalma megelőző történeti fejlődéséből. Engels levonta azt a következtetést, hogy az anyag-fogalom a legmagasabb szintű filozófiai absztrakció: „Az anyag, a matéria nem egyéb, mint az anyagok összessége, amelyből ezt a fogalmat elvonatkoztatták az olyan szavak, mint anyag és mozgás nem egyebek, mint rövidítések, amelyekbe sok különböző

érzékileg észlelhető dolgot összefoglalunk közös tulajdonságaik szerint." (Marx—Engels Művei 20. köt. 508. old.) Lenin viszont tudatosítja a dialektikus és történelmi materializmus anyag-fogalmának tisztázása kapcsán, hogy az anyag-fogalom — mint legáltalánosabb kategória — meghatározására járhatatlannak bizonyult a kevésbé általános fogalmak formállogikai meghatározásának szokásos útja, egyszerűen azért, mert nincs olyan „legközelebbi nem"-fogalom, amelynek az anyag-ot alá lehetne rendelni. Az anyag-meghatározás ezért csakis azon az úton történhet, hogy szembeállítjuk ellentétével, az emberi tudattal, ill. a szubjektummal, tudatosítva ugyanakkor, hogy a köztük levő ellentét csak ismeretelméleti vonatkozásban áll fenn, hiszen ontológiai szempontból nézve természetesen az ember, a megismerő szubjektum és tudata az anyagi világ része, fejlődésének szükségszerű eredménye.

Az anyag lenini meghatározása a következő „Az anyag filozófiai kategória, amely az érzeteinkben feltáruló, érzeteinkkel lemásolt, lefényképezett, visszatükrözött, érzeteinktől függetlenül létező, objektív valóság megjelölésére szolgál." (Lenin összes Művei. 18. köt. 116. old.) Lenin tehát az objektivitást, a szubjektum érzeteitől, gondolataitól, egyáltalán, tudatától független létet emeli ki, mint a végtelen anyagi világ már megismert vagy még ismeretlen jelenségei leglényegesebb és legegyetemesebb tulajdonságát. Az anyag-fogalomnak ez az ismérve olyan kulcskritérium, amelynek elismerésével függ össze közvetlenül és szükségszerűen a materializmus. A megismerés fejlődésével, amikor a tudomány az anyagi világ különböző sajátos szerveződési szintjeibe (pl. a makrofizikai jelenségek világába) mélyebben hatol be, új felfedezéseket tesz, ezekkel kapcsolatban — mint mindig — ismét fellép az elméleti magyarázat, ill. általánosítás szükségessége.

Az „objektív létezésnek" mint az anyag leglényegesebb sajátosságának kiemelésével a lenini anyag-fogalom kiállja a tudományos ismeretek gyorsuló iramú fejlődésével való egybevetést. Nem állhat így elő az a helyzet, mint a klasszikus fizika XIX. sz. végén bekövetkezett un. válsága idején, amikor az anyag egy korábban megismert fizikai szerkezeti modelljére (oszthatatlan atom) és sajátosságára (tömeg) való leszűkítése, valamint a determinizmus egyedülinek vélt mechanikus elképzelése miatt került nehéz helyzetbe az elméleti fizika, amiből a kiutat végül is a dialektika alkalmazása jelentette a tudományos megismerés, a determinizmus stb. problematikájára. A tudományos megismerés

egész története bizonyítja, hogy a Lenin által kiemelt „objektivitás” kritérium elévülhetetlen, s ebben az értelemben lezárt, ugyanakkor természetszerűleg helyet ad az anyag konkrét formáira, sajátosságaira vonatkozó újabb szaktudományi ismeretek számára.

Az anyag-fogalom kidolgozásakor fennálló társadalmi és tudományos feltételek között (1909) Leninnek közvetlenül az új, XIX. sz. végi, XX. sz. eleji fizikai felfedezésekkel kapcsolatos retrográd társadalmi hátterű és tendenciájú szubjektív idealista következtetésekkel, ill. irányzatokkal (empíriokriticizmus energetizmus stb.) kellett polémáit folytatnia, de a Materializmus és empíriokriticizmus c. műből — mint ahogyan a marxizmus klasszikusainak más műveiből is — minden kétségét kizáróan kitűnik, hogy a marxista filozófia lényegileg elhatárolja fogalmat az objektív idealizmustól és a metafizikus materializmustól egyaránt. Az agnoszticizmussal szemben a tudati jelenségek visszatükröző szerepére történő utalás jelent kritikai élű megkülönböztetést. A legutóbbi évtizedek marxista filozófiai irodalmában felvetődött az a gondolat, hogy szükség volna az anyag további, ontológiai szempontból történő meghatározására, a marxista filozófia egzaktabb rendszerezése céljából. Egyesek ezt az igényt kielégítve látják azáltal, hogy az anyag egyetemes tulajdonságai közé — az objektivitáson és a visszatükrözhetőségen, megismerhetőségen kívül — felveszik az anyagi világnak a materialista dialektika által feltárt létezési és mozgástörvényeit (az egyetemes kölcsönhatást, a mozgást, a tér-időben való létezést stb.) Mások szerint az anyag-fogalom a marxista filozófián belül axiomatikus jellegű fogalomként tekintendő, amelynek további pozitív kifejtése, ill. jellemzése az anyagi világ relatíve elkülönülő szerveződési szintjeit (élettelen természet, élővilág, társadalom) tanulmányozó szaktudományok egy-egy adott rendszerének a feladata (Lásd meg dialektikus materializmus)

Maglód, 2022.12.17. Salánki László (***SaLa***)